

Az aspektus- és az időkategória változásai a lengyelben

Pátrovics Péter

A lengyel nyelvre egészében érvényesek azok a megállapítások, amelyek a szláv igeaspektus kialakulására *általában* vonatkoznak (. Az aspektuskifejezés fő eszközeként a lengyelben is a prefixáció: *pisać* → *napisać* (perfektiválás), valamint a szuffixáció: *przepisać* → *przepisywać* (reimperfektiválás) nevezhető meg. Megfigyelhető azonban, hogy a lengyel nyelv korai szakaszában, az igeidők is hordoztak aspektuális tartalmakat. Ezt igazolják például az alábbi idézetek, ahol a mai lengyelben egyértelműen folyamatosnak számító *ić*, *wieść*, *nieść* igék befejezett jelentéssel bírnak (van Wijk 1929 in Maszlov 1962: 247). Az említett igék az idézetekben vagy aoristosban vagy perfectumban szerepelnek:

"Posadzi dzeczyo pod drzewem... y gydze precz y szyødze od nyego na dostrzelenyu"
(Biblia królowej Zofii, Gen XXI, 5)

"A gdisz wyedze gy na wirzch gori Fegor... powye gemu Balaam"
(Biblia królowej Zofii, Num XXIII, 28)

"A oni powiedzieli: iż go Panu potrzeba. I wiedli je do Jezusa. I... wsadzili..."
(Biblia Wujka, Lk XIX, 34-35)

"...przygedze Ezau, nawarzyw karmyey s swego lowu, a nyesse oczczu." Y rzece
(Biblia królowej Zofii, Gen XXVII, 30)

" Zawstydzil się Faeton i sromem gniew zrazil, / Niół potym matce, czym go Epafus narazil"
(Żebrowskiego przeobrażenia Owidyuszowe, 25)

A megfelelő igék helyén a mai lengyelben mindenütt előképzős igék perfectum alakjai szerepelnének, tehát: *gydze* → *poszła*; *wyedze* → *przywiódl/przyprowadzil*; *wiedli* → *przyprowadzili* (*Jezusowi*); *nyesse* → *przyniół*; *niół* → *przyniół*.

A fenti idézetekben szereplő, egyirányú mozgást kifejező igék az ólengyelben gyakran szerepelnek befejezett jelentésben: *"...zaczerwieniawszy sie od wielkiego wstydu szedł [poszedł] i obiesil sie"* (GliczKsiąż G5); *"Krol gdy się dowiedział, iż corka uciekla,... domiślil się, iż za morze jachała" [pojechała]. (Skarżyw 487); *"Jużeś leciał [poleciał] za morze, Gąsko, jużeś w dole"* (KochFr 130); *"iż ji ostrzegł, aby bieżał [pobiegł] co najdalej"* (LibMal 1548/141). Figyelmet érdemelnek azok a szerkezetek is, amelyeknél az alapige a *precz* (el) határozóval együtt szerepel: *"...żorawie czujac zimę, precz lecieli"* (KochPieś 15); *"najadszy sie i napiwszy,**

podziękowawszy szli precz" (BielKron 342 v) (Ennek ekkor még nem volt pejoratív jelentése, mint a mai lengyelben: *precz z mego domu!* 'takarodj a házamból!'; *precz z prezydentem!* 'le az elnökkel!'). A *precz* az említett igék mellett a cselekvés befejezettségét, lezártágát hangsúlyozta, szerepét a lengyelben később az *ić* előképzős alakja, a *pójsć* vette át.

A fenti esetekben a befejezett jelentés pusztán az igék szemantikájában meglévő determinatív elemből nem levezethető, abban jelentős része van az aoristos és a perfectum jelentésének is. A későbbi fejlődés során a determinativitás oly módon hat, hogy egyes igéknél a prefixummal ellátott, eredetileg determinatív jelentésű tövek válnak az aspektusoppozíció befejezett tagjaivá, míg a jelentésükben irányvektort nem tartalmazó, a cselekvést általánosan megnevező alakok lesznek a folyamatosak: *przy + nieść* (pf.) : *przy + nosić* (impf.); *przy + wieść* (pf.) : *przy + wodzić* (impf.); *przy + wieźć* (pf.) : *przy + wozić* (impf.). Ez azonban - mint arra van Wijk is rámutat - folyamat utolsó szakasza, mintegy záróaktusa, amelynek során a lengyelben (csakúgy mint a többi szláv nyelvben is) létrejönnek a folyamatos és befejezett tagból álló, egymással aspektusoppozíciót alkotó igepárok (van Wijk 1929 in Maszlov 1962: 248). Ez a mód tehát egyike azon módoknak, ahogyan a szlávban (illetve jelen esetben a lengyelben) az igepárok létrejöttek. A másik (és egyben az ősi) a szuffixáció: *dać* : *dawać*, *paść* : *padać*, *wrócić* : *wracać*. Ezen folyamatok közül főként az elsőnek van szerepe abban, hogy az idők során a lengyelben a kettős aspektusú igék¹ köre, amely még az ólengyelben igen széles volt, a későbbiekben jelentősen szűkül. A fenti idézetben szereplő igéket azonban van Wijk véleményével (van Wijk 1929 in Maszlov 1862: 247-248) ellentétben nem tartjuk teljes értékű kettős aspektusúaknak, mivel az egyirányú cselekvéseket jelölő *ić*, *jechać*, *lecieć*, *bieżeć* igéknél a befejezett jelentés csak néhány formánál (leginkább aoristosban vagy perfectumban) van meg, de soha nem fordul elő praesens alakoknál. Más tapasztalunk ugyanakkor a Maćzyński-féle, és más latin-lengyel szótárakban (Calepin, Volckmar), amelyekben a latin igék megfelelőjeként (a latin szótárakban mindig az igék egyes szám első személyű, jelen idejű alakjai szerepelnek kijelentő módban) hozott lengyel igék, bár a perfektivitás formai jegyeit viselik magukon, mégis folyamatos a jelentésük: *replico*, *dissolvo* - *odplątam*, *rozdzierngam*, *faldy rozsypuję*, *rozpuszczam* (Maćz 305c), *dispumo* - *odszymuję* (Calep 332a), *aduror*, *coloror* - *ogorzeję* (Volck 0004v.). Az említett szócikkekben szereplő *odplątać*, *rozdzierngać*, *odszymować*, *ogorzeć* igéket az ólengyelben nem fogadhatjuk el folyamatosaknak, azokat Skulina véleményével megegyezően kettős aspektusúaknak kell tekintenünk (Skulina 1959: 109-152).

A XVI. századi lengyelben a kettős aspektusú igék száma a mai állapothoz képest még igen nagy, ezeknek túlnyomó része latin eredetű: *approbować*; *deklarować* (*ogłosić*:*ogłaszać*); *deputować*; *arendować* (*zająć* : *zajmować prawnie wartość materialną*); *dedykować*; *derogować* (*uchylić* : *uchylać przepis prawny*); *egzaminować* (*sprawdzić* : *sprawdzać*); *egzekwować*; *ekskludować* (*wyłączyć* : *wyłączać*); *ekscypować się* (*wynaleźć* : *wynajdować powody prawne do przełożenia terminu sprawy*); *ferować*; *imprimować* (*drukować*); *kontentować się*; *kreować* (*mianować*); *kwitować*, *moderować*; *opponować się*; *konfirmować* (*potwierdzić* : *potwierdzać*); *ekstendować* (*rozszerzyć* : *rozszerzać*); *kanonizować*; *konkludować* (*postanowić* : *postanawiać*); *konsygnować* (*zapisać* : *zapisywać*); *kommunikować* (*uzgodnić* : *uzgadniać/przyjąć* : *przyjmować komunię*); *kondonować* (*przebaczyć* : *przebaczając*); *konferować* (*przekazać* : *przekazywać na*

własność); *konsyderować* (rozważyć : rozważać); *ordynować* (ustanowić : ustanawiać/uformować : formować szyk wojskowy); *elucydować* (objaśnić : objaśniać); *adhortować* (napomnieć: napominać); *inwitować* (zaprosić : zapraszać); *imitować* (wziąć : brać za wzór); *annotować* (zapisać : zapisywać); *inserirwać* (wpisać : wpisywać do ksiąg urzędowych); *kommendować* (zalecić : zalecać); *forować* (wyprawić : wyprawiać) (Doroszewski 1926: 192-309). A sort még hosszan lehetne folytatni.

Az, hogy a latin eredetű igék túlnyomórészt kettős aspektusúak voltak azzal magyarázható, hogy nem tudtak teljes mértékben részévé válni a lengyel ige- és aspektusrendszernek. A fenti igék nagy része mára már kiveszett, vagy csak a tudományos nyelvben él tovább.

Akadnak azonban olyanok, amelyek még ma is őrzik fent említett tulajdonságukat: *kanonizować*; *annulować*; *ewakuować*; *ratyfikować*. Vannak olyanok is, amelyeknek csak folyamatos aspektusuk van: *arendować*, *ferować* (ezek gyakorisága a mai lengyelben igen alacsony). A legtöbb eredetileg kettős aspektusú ige azonban a későbbiek során valamilyen előképző segítségével perfektiválódik, s a prefixális tag a prefixum nélkülivel alkot oppozíciót. A leggyakoribb prefixum a *z-/s-*: *zdegradować się* : *degradować się*; *zdyspensować* : *dyspensować*; *zimitować* : *imitować*; *zlustrować* : *lustrować*; *zobligować* : *obligować*; *skorrygować* : *korrrygować*; *sfingować* : *fingować*; *skasować* : *kasować*; *skomponować* : *komponować*; *skonfederować się* : *konfederować się*; *skonfiskować* : *konfiskować*; *skwitować* : *kwitować*. Utána sorrendben a *za-*: *zaaprobować* : *aprobować*; *zaaresztować* : *aresztować*; *zadedykować* : *dedykować*; *zadeklarować* : *deklarować*; *zakonkludować* : *konkludować*; *zaordynować* : *ordynować*; majd az *u-*: *ufundować* : *fundować*; *ukontentować* : *kontentować*; a *wy-*: *wyegzekwować* : *egzekwować*; *wykreować* : *kreować* a *po-*: *pokwitować* : *kwitować* és végül a *prze-*: *przeegzaminować* : *egzaminować* következik (Guiraud-Weber 1998: 67-77).

Az előképző nélküli, eredetileg kettős aspektusú igék száma a lengyelben ma igen csekély. Eredeti formáját ma csak a *kazać* és a *pasować* őrzi. Az *ofiarować* igének kialakult gyakorító jelentésben az *ofiarowywać* változata is, de találunk előképzős *zaofiarować (się)* formát is, amely az *ofiarować (się)* alapigével alkot oppozíciót. A legtöbb ilyen ige tehát, az *ofiarować* példájához hasonlóan prefixummal képezi befejezett párját: *zamianować* : *mianować*, *zranić* : *ranić*. A *darować* igének az *ofiarować*-hoz hasonlóan kialakult a gyakorítóképzős változata *darowywać*, de létezik *po-* előképzővel ellátott alakja is: *darować* : *darowywać* : *podarować*. Az egykor kettős aspektusú *mienić (się)* mára már kiveszett, hasonló jelentésben a *zmienić się* : *zmieniać się*, illetve a *wymienić* : *wymieniać* ige párok használatosak. Az ólengyelben még kettős aspektusúnak számító, de túlnyomórészt befejezett jelentésben előforduló *ogłądać* (mai alakja *ogłądać*) is érdekes fejlődésen ment keresztül. Az említett ige a mai lengyelben kizárólag folyamatos jelentésben elképzelhető, befejezett párjaként pedig a szuppletív *obejrzeć* szolgál. Ez utóbbi ige eredeti folyamatos párja az *obzierać* ige volt, ami időközben kiveszett (A Linde-féle szótár még jegyzi az *obzierać się* alakot SJPL III. 1857: 430). Az *ogłądać* párjaként igen ritkán az *ogłędnać* is előfordul (Wilczewska 1993: 19-29).

A mai lengyelben a XVI. században még kettős aspektusú *frymarczyć*, *kląć*, *ląć się* igék kizárólag folyamatosnak számítanak, míg a *rzec* ige ma már egyértelműen befejezett. A lengyelben az aspektuskategória további fejlődése során a kettős aspektusú igék többsége vagy a

befejezett vagy a folyamatos igék csoportjához csatlakozik. Gyakori jelenség, hogy az eredetileg kettős aspektusú ige előképzős párjával lép aspektusopozícióba. Ennek legtöbbször az a menete, hogy az az ige, amelyhez az előképző járul egyre gyakrabban fordul elő befejezett jelentésben, míg végül ez válik kizárólagossá. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a lengyel nyelv történetének korábbi szakaszában előképzős igék is lehettek kettős aspektusúak, a mai lengyelben ez viszont nem lehetséges. Az ilyen igék a mai nyelvben vagy a folyamatos (pl. *nachylać się, obmaczać*) vagy a befejezett (*odstrzelić, obstawić*) igék csoportjába tartoznak. Külön kell szólnunk a dosłyszecé igéről, amely 'kissé süket' jelentésben csak folyamatos aspektusú lehet: *"gdy kto nie dosłyszzy, tedy żółć jego wołu z moczem kozim zmieszana, wlana w uszy pomaga"* (FalZiol IV 5b) 'nehezen hall meg, alig hallja meg' jelentésben viszont csak befejezett aspektusa van: *"Ostatniego nieborak nie dosłyszal słowa* (KochTarn 76). Így célszerűnek tűnik ennek az igének két külön morfémaként való kezelése.

A kettős aspektusú igék számának csökkenésével, és az aspektuskategória fejlődésével együtt jár az igerendszer egyszerűsödése is. Az ólengyel igerendszernek ez az egyszerűsödése főként az aoristost és az imperfectumot érinti, amelyek már a legrégebbi lengyel nyelvemlékekben is csak igen ritkán fordulnak elő. Az aoristos és imperfectum alakok száma a lengyel nyelvemlékeken összesen nem haladja meg a 26-ot. A következő felsorolás azt mutatja, hogy az egyes lengyel nyelvemlékekben szám szerint hány archaikus igei forma található: Kazania Świątokrzyskie - 8; Psalterz Floriański - 13; Psalterz Puławski - 2; Zapiska sądowa (1401) - 2; Biblia szarospatacka - 1. Más nyelvemlékekben csak a *być* ige aoristos alakjai találhatóak meg, amely az egyetlen olyan ige, amely az egész paradigmában megőrizte az aoristos-alakokat: *bych, by, by, bychom, byście, bychą*. A helyzetet tovább bonyolítja az a momentum, hogy lengyel nyelvterületen az aoristos és az imperfectum formák többes szám harmadik személyű alakjainál egységesen a *-chą* végződés² vált általánossá. Hasonlóan az egyes szám első személyű igealakoknál sem lehet megkülönböztetni mindenütt az aoristost az imperfectumtól: ószl.imperfectum - *viděachъ* ⇒ óle.widziech; ószl.aoristos - *viděchъ* ⇒ óle.widziech (Rospond 1979: 306). Egyértelmű imperfectivumoknak az ólengyelben tehát csak a *mołwiach, siedziesze, biesze, mołwiasze, wychadzasse, blogosławiachą, biechą* alakokat, aoristosnak pedig a *mołwich, pospieszychą, poczęchą* formákat tekinthetjük, míg a *widziech, zapłakachą, wzdachą, poklinachą, szukachą, luczachą, potępiachą, przysięgachą, mijachą, idziechą, wynidziechą, ukradziechą, chwalechą* alakok esetében nem eldönthető, hogy aoristosról vagy imperfectumról van-e szó (Klemensiewicz 1961: 118). Klemensiewicz, Lehr-Splawiński és Urbańczyk megjegyzik, hogy nem könnyű eldönteni azt sem, hogy egy adott szövegben az aoristos megőrződött formáival van-e dolgunk, vagy pusztán az ige jelen idejű alakjai szerepelnek praesens historicum jelentésben, hiszen az igék egyes szám 3. személyű alakjai a *-tb/-tъ* lekopása után egybeesetek az aoristossal.

"A gdyż tak szedł Tobiasz, a psek bieżał jego za nim, tedy pirwy nocleg miałasta podle rzeki Tygrys. A gdyż wynidze Tobiasz chcąc swe nogi umyć w rzece, wysunąwszy się jedna wielika ryba chcąc ji polknąć. Jeżze się Tobiasz użasł, pocznie wolać wielikim głosem, rzekąc: Pomoż mi,

panie, idzieć na mię ryba. I rzecze anjól: ufaci ją za skrzele, wyciągni k sobie! A gdyż to uczyni, wyciągni ją na suszą; i pocznie się ryba miotać przed nogi jego. I rzekł mu anjól..."

(Biblia szarospatacka in: Klemensiewicz-Lehr-Splawiński-Urbańczyk 1955: 369)

Az igék aspektuális hovatarozása sem mindig ad eligazítást az igeidőket illetően. Bár az ólengyelben imperfectumot általában csak folyamatos tövekből képeztek, az aoristos azonban mind folyamatos, mind befejezett tövekből képezhető volt (Klemensiewicz-Lehr-Splawiński -Urbańczyk 1955: 24).

Stieber felhívja rá a figyelmet, hogy a befejezett igék egyes szám harmadik személyű alakjainak a lengyelben (pl. *wejdzie, krzyknie, przyskoczy*) az elsődleges jövő idejű jelentés mellett lehetséges egy másodlagos, múlt idő (praeteritum) jelentése is. Példaként Waclaw Potockinak a XVII. század második felében keletkezett *Wojna chocimska* (A chocimi háború) c. művét említi, amelyben az alábbi mondatot találjuk: "*na takie argumentum Żurawski krzqknie*". Hasonló formák Mickiewicznél is előfordulnak: "*wtem: stójcie, stójcie - krzyknie stary zbójca...*" (A. Mickiewicz, Powrót taty.) A jelenség okát Stieber is az aoristos és a praesens összeolvadásában jelöli meg, és hozzáteszi, hogy a mai lengyelben az említett alakok kezdik elveszíteni másodlagos, praeteritális jelentésüket (Stieber 1979: 230).

Klemensiewicz, Lehr-Splawiński, és Urbańczyk az aoristos és az imperfectum korai kiveszésének okát a lengyelben az aspektusrendszer fejlődésében látják, amely oda vezetett, hogy az aspektuskategória vette át a korábban aoristossal és imperfectummal kifejezett tartalmakat: "Ważną przyczyną ówczesnego zaniku imperfektu i aorystu był rozwój uzupełniających się wzajemnie systemów czasownika o tym samym znaczeniu realnym, a przeciwstawiających się sobie aspektem niedokonanym i dokonanym. Różnicę wyrażoną dawniej przez opozycję imperfektu, który mówi o czynności trwającej w przeszłości, i aorystu który mówi o czynności jednokrotnej, w przeszłości skończonej, zaczyna wyrażać jedna złożona forma czasu przeszłego, tak że imperfekt zostaje zastąpiony przez złożoną formę czasu przyszłego słów niedokonanych, aoryst zaś przez złożoną formę czasu przeszłego słów dokonanych" (Klemensiewicz-Lehr-Splawiński-Urbańczyk 1955: 370). (Az igeidőrendszer és az aspektus kapcsolására a lengyel és más (francia, német) nyelv vonatkozásában más szerzők is felhívják a figyelmet: Rospond 1979: 304-305).

A nyelvelmékek tanúsága szerint tehát lengyel nyelvterületen a perfectum formák már nagyon korán elkezdik kiszorítani a szintetikus igei formákat. Lengyel sajátosság, hogy később ez az eredetileg analitikus perfectum szintetikussá válik, mivel a perfectum képzésében részt vevő létige rövid alakjai (az egyes és a többes szám harmadik személy kivételével, ahol a létige már nagyon korán elmarad: vö. *otwodziła, królowa, widzieli oczy moi, słyszali KŚw.*) a participium perfectum alakokkal olvadnak egybe: *przysiągl + jeśm → przysiągłem, uczynili + jeście → uczyniliście*. Ez azonban pusztán formai dolog, amely az aspektus szempontjából tulajdonképpen mellékes.

Az aoristossal és az imperfectummal ellentétben, a plusquamperfectumról (czas "zaprzeszły", czas przeszły podwójnie złożony) - amelynek ószlávban történő használatáról megoszlanak a vélemények (Vaillant 1948, Szeliszsev 1951, 1952) némi túlzással elmondható, hogy máig fennmaradt a lengyelben. Ez az igeidő igen gyakran fordul elő a Biblia królowej Zofii-nak nevezett nyelvelmékekben és egyes bírósági feljegyzésekben (zapiska sądowa z 1394 r.). A plusquamperfectum gyakoriságának szempontjából kivételes helyet foglal el a Kazania Gnieźnieńskie (KGn), mivel itt a

múlt idő jelölésére kizárólag ezzel az igeidővel találkozunk. Ebben a nyelvemlékben a plusquamperfectum kizárólagos használata azonban csupán stilisztikai fogás (amplificatio), amely a szöveg terjedelmének növelését szolgálja. A mai lengyelben a plusquamperfectum alig használatos, bár egyes grammatikákban szerepel (Stefańczyk 1996: 137, Tyhomirova 1978: 94-95). Amennyiben azonban használják, csak ritkán jelöl múlt idejű történés/cselekvés előtti történést/cselevést, gyakran csupán stilisztikai funkcióval bír. Arról, hogy a mai lengyel anyanyelvű beszélők tudatában mennyire elmosódott ennek az igeidőnek a jelentése, Stieber sorai tanúskodnak: "We współczesnej polzczyźnie mówionej nie używa się czasu zaprzeszłego. W młodości znałem osobę, która by teraz miała 112 lat, a która używała form typu *widziałam była*. Jaka jednak była funkcja tych form, nie pamiętam. Ale w XIX w. wielu pisarzy używało czasu zaprzeszłego, a niektórzy, choć nieliczni, używają *go i dziś*." (Stieber 1979:239) Ezzel az igeidővel gyakran találkozhatunk M. Dąbrowskánál: "*Ten kogom kochała mógł był nie wiem co robić... a ja za jeden uśmiech wszystko bym jemu przebaczyła*." (M. Dąbrowska, Noce i dnie.)

A mai lengyelben a perfektív igék praesens alakjai befejezett jövő jelentéssel bírnak (futurum proste). A fejlődésnek ez az iránya főként az északi szláv nyelvekben ismert, és valószínűleg innen is ered, bár nyomai megtalálhatók a déli szláv nyelvekben is. Az analitikus futurum (futurum złożone I) képzésében a lengyelben a *być* segédige, és vagy a folyamatos ige imperfectum alakja, vagy a folyamatos igéből képzett participium perfectum (futurum złożone II, futurum exactum) vesz részt. Ez a szerkezet valószínűsíthetően szintén az északi szláv nyelvjárásokban fejlődött ki, és már a legrégebbi lengyel nyelvemlékekben is megtalálható (Stieber 1979: 240, Górecka-Śmiech 1972: 11-38). A lengyel nyelv korábbi szakaszában az infinitívusszal képzett szerkezetek gyakoribbak. A mai lengyelben mindkét jövő idő azonos szerepben használatos, s bár a két szerkezet használata között vannak bizonyos regionális különbségek, mégis joggal beszélhetünk a két szerkezet funkcionális keveredéséről (Stieber 1979: 242).

A lengyel nyelv esetében megfigyelhető, fentebb vázolt fejlődés összhangban van az előző fejezetben a szláv nyelvekre vonatkozóan leírtakkal. Az aspektus térnyerésével a következő változások állnak be: (a) az eredetileg kettős aspektusú igék száma leszűkül, az ilyen igék szemantikájában vagy a folyamatos, vagy a befejezett jelentés válik meghatározóvá. A kettős aspektusú alapigék nagy része előképzővel perfektívált származékigékkel lép aspektusopozícióba. (b) Az igeidők száma jelentősen csökken. Ezek közül az eredetileg szintetikusak (aosistos, imperfectum) teljesen kivesznek, a mai lengyelben ezeknek csak maradványai vannak meg, mások használata jelentősen visszaszorul (Plusquamperfectum). A perfectum szerepe megnő, formailag és funkcionálisan azonban kettéosztódik (a folyamatos és a

befejezett igék múlt idejére). A perfectum a múlt idő kifejezésében szinte egyeduralkodóvá válik. Az aspektusopozíció a jövő időre is kiterjed.

1 Kettős aspektusú igéknek azokat az igéket tekintjük, amelyeknek praesens alakjai ugyanazon jelentés mellett jövő időt is képesek kifejezni. A kettős aspektushoz való tartozás megállapításának megfelelő tesztjeként kínálkozik, hogy használható-e az adott ige határozatlan jövő jelentésben: *Może kiedyś ofiaruję ci to*; köztudott ugyanis, hogy a határozott jövő idejű cselekvések, melyeknek bekövetkezése nem kétséges, kifejezhetők a folyamatos igék praesens alakjaival: *Jutro wyjeżdżam, a pojutrze wracam*.

Ugyanakkor a folyamatos igék praesens alakjai nem jelölhetnek határozatlan jövőt. A **może kiedyś idę, lecę* formák ugyanis a lengyelben szemantikailag nem elfogadhatók.

2 Egyes XV. századi lengyel nyelvemlékekben (Kazania z XV.w.; Rozmyślenia przemyskie) megőrződött azonban a *być* aoristosának *byszę* formája is: *abyszø gy thrzimali = abyszę ji trzymali; abyszęq mnożyli = abyszę mnożyli.*

BIBLIOGRÁFIA

Doroszewski, W. 1926. O znaczeniu dokonanym osnów czasownikowych (słownych) w języku polskim. In: PF 10.

Górecka, J. - Śmiech, W. 1972. Czas przyszły złożony w języku polskim. Rozprawy Komisji Językowej. ŁTN XVIII.

Guiraud-Weber, M. 1998. La préfixation des emprunts verbaux en russe et en polonais. In: Revue des études slaves. LXX/1. Institut d'études slaves. Paris.

Klemensiewicz, Z.-Lehr-Splawiński, T.-Urbańczyk, S. 1955. Gramatyka historyczna języka polskiego. PWN, Warszawa.

Rospond, S. 1979. Gramatyka historyczna języka polskiego. PWN, Warszawa

SJPL. Słownik Języka Polskiego przez M. Samuela Bogusława Lindego. III. 1857. Wyd. drugie. ZN. im, Ossolińskich. Lwów.

Skulina, T. 1959. O aspekcie czasowników w słowniku Jana Mączyńskiego. In: Zeszyty Naukowe UAM w Poznaniu nr 23. Poznań.

Stefańczyk, T. W. 1996. A mai lengyel nyelv leíró nyelvtana. I rész. Alaktan. KLTE, Debrecen.

Stieber, Z. 1979. Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. PAN, Warszawa.

Szeliscsev - Селищев, А. М. 1951, 1952. Старославянский язык. I-II. Москва.

Tyhomirova - Тихомирова, Т.С. 1978. Польский язык. Издательство Московского Университета. Москва.

Vaillant, A. 1948. Manuel de vieux slave. I. Grammaire. Paris.

Wijk, N. v. 1929. Sur l'origine des aspects du verbe slave. In: Revue des études slaves IX. fasc. 3-4. Paris. In: Маслов, Ю.С. (szerk.) Вопросы глагольного вида. Издательство иностранной литературы, 1962. Москва

Wilczewska, K. 1993. Dwuaspektowość czasowników w polszczyźnie XVI. w. In: *Język Polski* 1-2.

Zmiany w kategorii aspektu i czasu gramatycznego w języku polskim

(Streszczenie)

Jak wiadomo, jedną z najbardziej charakterystycznych kategorii polskiego systemu językowego jest aspekt, lub – posługując się innym terminem – aspektowość. Nie ulega wątpliwości, że śladów omawianej tu kategorii należy doszukiwać się w języku prasłowiańskim, gdzie daje się zaobserwować pewna rywalizacja pomiędzy kategorią aspektu a kategorią czasu gramatycznego. Jest ona również widoczna w języku staropolskim, chociaż takie formy przeszłe jak aoryst lub imperfekt wydają się już być zdecydowanie w zaniku. W systemie aspektowo-czasowym współczesnego języka polskiego dość wyraźnie zarysowuje się tendencja przeważania kategorii aspektu nad kategorią czasu gramatycznego. Formy czasu przeszłego "perfekt" stają się prawie absolutne, a kategoria czasu zaprzęsłego (plusquamperfekt) wychodzi całkowicie z użycia pełniąc jedynie funkcję archaizowania tekstów literackich lub czasu przeszłego (perfekt) w języku potocznym.

In: Multikulturalitás, nemzeti identitás, kisebbségek Magyarországon és Lengyelországban. Nyelv – irodalom – kultúra. Fórián Éva (szerk.) Debreceni Egyetem, Szlavisztikai Intézet, Lengyel Irodalmi Tanszék, Debrecen, 141-149.